

ለሕዝብ የሚሸጡ የሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ግዑዝ አልባ የማድረግ ፋይዳ

መግቢያ

ለሕዝብ የሚሸጡ የሰነድ ሙዓላ ንዋዮችን ግዑዝ አልባ ለማድረግ የተጀመረው ስራ በኢትዮጵያ የፋይናንስ ታሪክ ውስጥ በሰነድ ሙዓላ ንዋይ አያያዝ እና ግብይት ላይ ትልቅ ለውጥ የሚያመጣ ተግባር ነው። ይህ ስራ የሚመራው በካፒታል ገበያ አዋጅ ቁጥር 1248/2013 እና አዋጁን ለማስፈጸም በወጣው መመሪያ ቁጥር 1047/2017 (ሰነድ ሙዓላ ንዋዮችን ግዑዝ አልባ ለማድረግ የወጣ መመሪያ) መሰረት ነው። ይህ መመሪያ በወረቀት ላይ የተመሰረተ የሰነድ ሙዓላ ንዋይ አያያዝ በማዕከላዊ የሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ግምጃ ቤት ወደሚተዳደር የኤሌክትሮኒክስ የምዝገባ ደብተር ባለቤትነትን በማስገባት ብቻ ዝውውር ማድረግ የሚያስችል ሥርዓት የሚፈጥር ነው።

ይህ ጽሑፍ በኢትዮጵያ ውስጥ ለሕዝብ የሚሸጡ የሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ግዑዝ አልባ የማድረግ ፋይዳን በተመለከተ አጠቃላይ ትንተና ያቀርባል። ይህም የመመሪያ ቁጥር 1047/2017 ድንጋጌዎችን በመተንተን ይህ አሰራር ግብይትን በማቀላጠፍ፣ የኢንቨስተሮችን ጥበቃ ለማጠናከር፣ የሰርዓት አደጋዎችን ለመቀነስ እና በመጨረሻም የኢትዮጵያን የካፒታል ገበያ ከዓለም አቀፍ የፋይናንስ ሰርዓት ጋር ለማዋሃድ ዝግጁ እንደሆነ ማሳየት ነው። በወረቀት ላይ የተመሰረተ ሰነድ ሙዓላ ንዋዮችን በማስወገድ እና ወደ ኤሌክትሮኒክስ ሰነድነት በመቀየር ለአያያዝም ሆነ ለግብይት ምቹ እንዲሆን ማድረግ ዋና አላማው ነው። ከዚህ በተጨማሪ ሃገራችን ይህን በማድረግ የኢኮኖሚ ሪፎርምን ለማስቀጠል የሚያስችል ግልጽ፣ ደህንነቱ የተጠበቀ እና ተለዋዋጭ የካፒታል ገበያ መሠረተ ልማት እየጣለች እንደሆነ ማሳየት ማለት ይቻላል።

1. ግዑዝ አልባ ሰነድ ሙዓላ ንዋይ ለዘመናዊ የካፒታል ገበያ ያለው አስፈላጊነት

ዓለም አቀፍ የካፒታል ገበያዎች ከባድ እና የአደጋ ስጋት ካለበት የወረቀት አክሲዮን የምስክር ወረቀቶችን ከመስጠት እና ከመገበያየት አድካሚ እና አደገኛ ልምምድ በመራቅ ዲጂታል ስርአት መተግበር ከጀመሩ ቆይተዋል። የዳቦረ የፋይናንስ ሥርዓት ያሏቸው አገሮች የወረቀት ሰነድ ሙዓላ ንዋዮችን ወደ ኤሌክትሮኒክ ግዑዝ አልባ ሰነድነት የመቀየር ሂደት የማይደራደሩበት መስፈርት አድርገው ተቀብለዋል። ኢትዮጵያ በቅርቡ በካፒታል ገበያ አዋጅ ቁጥር 1248/2013 መደበኛ የካፒታል ገበያ የህግ ማዕቀፍ ካቋቋመች በኋላ አሁን ከእነዚህ ዓለም አቀፍ ምርጫ ልምዶች ጋር ለመጣጣም ወሳኝ እርምጃ እየወሰደች ትገኛለች።

የመመሪያ ቁጥር 1047/2017 መግቢያ የዚህን ሽግግር አስፈላጊነት በግልፅ የሚያሳይ ሲሆን አስፈላጊነቱን በተመለከተ "የገበያ ስራዎችን የሚያሻሽል፣ የኢንቨስተሮችን በራስ መተማመን የሚያበረታታ እና የካፒታል

ገበያዎችን አጠቃላይ አሠራር የሚያሻሽል ቀልጣፋ፣ ደህንነቱ የተጠበቀ እና ግልጽ የኤሌክትሮኒክስ ስርዓት መፍጠር መሆኑን ያመለክታል። ስለዚህ ለሕዝብ የሚሸጡ የሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ግዑዝ አልባ የማድረግ ፋይዳ ከአስተዳደራዊ ምቹነት በላይ የሚዘልቅ መሆኑን ለመረዳት አይከብድም። ይህ ሥርዓት ፍጥነትን፣ ደህንነትን እና እምነትን የሚያጎለብት የዘመናዊ ገበያ ማዕከላዊ የነርቭ ስርዓት ነው። ይህ ጽሑፍ መመሪያውን እንደ ዋና ንድፍ በመጠቀም ይህንን ፋይዳ በተለያዩ ገጽታዎች ይዳስሳል።

2. ለሕዝብ የሚሸጡ ሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ግዑዝ አልባ የማድረግ ሥርዓት መሰረቶች

በማንኛውም ለሕዝብ የሚሸጡ የሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ግዑዝ አልባ የማድረግ ሥርዓት ውስጥ ወሳኝ የሆነ የመጀመሪያ እርምጃ የኤሌክትሮኒክስ መዘገቦችን ህጋዊነት እና ትክክለኛነት ማረጋገጥ ነው። ይህ በመመሪያው አንቀጽ 5 የተደነገገ ሲሆን ግዑዝ አልባ ሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ህጋዊ ተቀባይነት ያላቸው፣ ትክክለኛ እና ተፈጻሚ የገዝብ ሰነዶች መሆናቸውን በማያሻማ ሁኔታ ይገልጻል። ይህ የህግ እርግጠኛነት እጅግ በጣም አስፈላጊ ነው።

- የኤሌክትሮኒክስ መዘገቦች እንደ ማሰረጃ ፣ የመመሪያው አንቀጽ 5(2) እና 5(4) የሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ባለቤትነት የሚረጋገጠው በወረቀት ሰርተፊኬት ሳይሆን በማዕከላዊ የሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ግምጃ ቤት በሚቀመጠው ኤሌክትሮኒክ መዘገብ መሆኑን ተመልክቷል። ይህ መዘገብ "ለባለቤትነት ማሰረጃ ስልጣን ያለው ምንጭ" ይሆናል፤ ይህም በካፒታል ገበያ ባለሥልጣን በሚወሰነው መሰረት ከግዑዝ አልባ ሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ከወጡበት ቀን" በኋላ (መመሪያው አንቀጽ 13) ማንኛውንም የወረቀት ሰነዶችን ወይም በኩባንያ የተያዙ መዘገቦችን ይተካል።
- ተለዋዋጭነት ፣ በመመሪያው አንቀጽ 5(5) መሰረት በአንድ አውጪ የወጡ ተመሳሳይ አይነት የሆኑ ግዑዝ አልባ ሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ተለዋጭ ሊሆኑ እንደሚችሉ ያስቀምጣል። ይህም ማለት ሊቀያየሩ የሚችሉ ናቸው ማለት ነው። ይህ ሥርዓት ሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ቶሎ የሚሸጡበትን እና የሚገዙበትን ገበያ ለመፍጠር ወሳኝ መሳሪያ ሆኖ ያገለግላል። ይህም የሚሆነው ሥርዓቱ የሰነድ ሙዓላ ንዋዮችን አያያዝ ደረጃቸውን የጠበቁ የሚያደርግ በመሆኑ እና አንድ የኤሌክትሮኒክስ ሰነድ ክፍል ከሌላው በአንድ አውጪ ከወጣ ተመሳሳይ መደብ ካለው ሰነድ ሙዓላ ንዋይ ጋር ተመሳሳይ መሆኑን ስለሚያረጋግጥ፣ የተወሰኑ የወረቀት ሰነዶችን የመከታተል አስፈላጊነትን ስለሚያስወግድ፣ አሮጌውን በወረቀት ላይ የተመሠረተ አሰራር አፍርሶ በጠንካራ፣ ዲጂታል በሆነ ስርዓት ይተካል። ይህ ሥርዓት የወረቀት ሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ሃሰተኛ ሰነድ ለማዘጋጀት እና ሌሎች ወንጀሎችን ለመሰራት ተጋላጭ በመሆናቸው የቀደመውን ሥርዓት በማስቀረት በቁጥጥር በሚመራው ማዕከላዊ በሆነ የሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ማከማቻ ግምጃ ቤት ውስጥ ሰነድ ሙዓላ ንዋዮችን በኤሌክትሮኒክ ዘዴ በመዘገብ በማስቀመጥ የሚከናወን አስተማማኝ ሥርዓት ነው።

3. የሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ግዑዝ አልባ የማድረግ ሂደት

መመሪያው ወደ አዲሱ ስርዓት ለመሸጋገር ዋና ቃቂ የተሞላበት ሂደትን ያስቀምጣል። ይህም በሂደቱ መደረግ የሚገባቸውን ዋና ቃቂዎች ጨምሮ ሊወሰዱ የሚፈለጉ እርምጃዎችን በግልጽ ያሳያል።

3.1. የመረጃ ልውውጥ እና የዳታ ፍልሰት

ሂደቱ የሚጀምረው ጠንካራ ከሆነ የመረጃ ልውውጥ እና የዳታ ማዘዋወር ነው። በመመሪያው አንቀጽ 6 እንደተመለከተው አውጪዎች ለሁሉም ባለአክሲዮኖች በመመሪያው ስለተቀመጡ መሰፈርቶች፣ ግዑዝ አልባ የማድረግ ሂደትን፣ ግዑዝ አልባ የማድረግ ሂደትን እንዲጀምሩ እና ሲጠየቁ ግዑዝ አልባ የማድረግ ሂደቱ ያለበትን ደረጃ እንዲያሳውቁ ያስገድዳል። ማሳወቂያዎች በአማርኛ እና በእንግሊዝኛ በሰፊ በሚሰራጩ ጋዜጦች ላይ መታተም አለባቸው። በአማራጭ በኤሌክትሮኒክ፣ በኢሜይል እና በድህረ-ገጽ መሰፈጫት አለባቸው። ይህ ሰፊ ግንዛቤ እንዲፈጠር በማድረግ አካታችነትን ያረጋግጣል።

አውጪዎች በመጀመሪያ የባለአክሲዮኖቻቸውን መዝገቦች ትክክለኛ ዝርዝሮችን ለመያዝ የባለአክሲዮኖቻቸውን መዝገቦች ማስታረቅ አለባቸው። የመመሪያው አንቀጽ 7 በዳታ ማዘዋወር እና በማስታረቅ ወሳኝ ተግባር ላይ ያተኩራል። ማዘዋወሩ ከወረቀት ሰነድ ሙዓላ ንዋይ (ሰረተፊኬት) ወደ ማዕከላዊ ሰነድ ሙዓላ ንዋይ ማከማቻ ግምጃ ቤት ኤሌክትሮኒክስ መዝገብ ሲሆን ማስታረቁ ደግሞ ሰነድ ሙዓላ ንዋይ ያገኙት ያላቸው የሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ብዛት እና የሚወክሉት የካፒታል መጠን፣ ልዩ መለያ፣ እና ሌሎች የባለቤቱ መረጃዎች በትክክል መግባታቸውን ማረጋገጥ ነው። ከዚህ በተጨማሪ ሰነዱ በመያዣነት ተይዞ ከሆነ የያዘ እና የአሰያገፍ ስም እና ዝርዝር ስምምነቱ መካተት አለበት።

የማስታረቅ ሥራው አለመግባባቶችን አስቀድሞ ለመከላከል እንደ ቅድመ ዋና ቃቂ ሊወሰድ የሚገባ ከመሆኑ ባሻገር ወደ ማዕከላዊ የሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ማከማቻ ግምጃ ቤት የሚደረገውን ትክክለኛ የዳታ ሽግግር ለማረጋገጥ ወሳኝ ቅድመ ሁኔታ ነው። በዚህ የሽግግር ወቅት አውጪው አንቀጽ 7(8) መሰረት እንደ "የሰነድ ሙዓላ ንዋይ ጊዜያዊ ተወካይ ጠባቂ" ሆኖ ያገለግላል፣ ነገር ግን በወሳኝ ሁኔታ፣ ይህ ሚና በሰነድ ሙዓላ ንዋዮቹ ላይ ምንም አይነት መብት አይሰጥም (አንቀጽ 7(9))።

3.2. የአካውንት መክፈቻ እና የምስክር ወረቀት ማስረከቢያ

ማናቸውም ሰው የሰነድ ሙዓላ ንዋይ አካውንት ሳይኖረው ሰነዶችን መግዛትም ሆነ መሸጥ አይችልም። ለኢንቨስተሮች የአካውንት መክፈቻ ሂደት ዋና መሰፈርቶች በአንቀጽ 8 እና 9 ላይ ተዘርዝሯል።

- 1/ የሰነድ ሙዓላ ንዋይ አካውንት አክፋይት ፣ የሰነድ ሙዓላ ንዋይ ባለቤት ፈቃድ ባለው የሰነድ ሙዓላ ንዋዮች አስቀማጭ አባል (ለምሳሌ፡ ሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ደላላ) በኩል የሰነድ ሙዓላ ንዋይ አካውንት በማዕከላዊ

የሰነድ ሙዓላ ንዋይ ማከማቻ ግምጃ ቤት ዘንድ መክፈት እና መያዝ አለበት። መመሪያው በአንቀጽ 8(3) የተፈቀደላቸው አባላት የራሳቸውን ሀብት ከደንበኞቻቸው ሀብት ለይተው መያዝ እንዳለባቸው በመደንገግ ቁልፍ የኢንቨስተር ጥበቃ እርምጃ የሆነውን ሀብትን ሳይቀላቅሉ ለይቶ መያዝ መርህን ያጠናክራል።

- 2/ የወረቀት ሰነድ ሙዓላ ንዋዮችን (ሰርተፊኬቶችን) ማሰረኩብ፤ አካውንት መክፈቱን ተከትሎ የሰነድ ሙዓላ ንዋዩ ባለቤት ሰርተፊኬቱን እና የተሟላ የተቀማጭ ቅጽ ለሰነድ ሙዓላ ንዋይ አስቀማጭ አባል ያቀርባል።
- 3/ በአውጪው ማረጋገጫ ፣ የሰነድ ሙዓላ ንዋይ አስቀማጭ አባሉ እነዚህን በመዘገቦቹ ላይ እንዲያረጋግጥ ለአውጪው ያቀርባል።
- 4/ ሰነድ ሙዓላ ንዋዮችን በኤሌክትሮኒክ ገቢ ማድረግ፤ በአውጪው ከተረጋገጠ በኋላ፣ አውጪው የሰነድ ሙዓላ ንዋዮቹን ወደ ባለቤቱ ኤሌክትሮኒክ የማዕከላዊ ግምጃ ቤት አካውንት ገቢ እንዲደረጉ ያጸድቃል። ከዚያም ሰርተፊኬቶቹ ግዑዝ አልባ መደረጋቸው ምልክት ተደርጎባቸው ቢያንስ ለአስር ዓመታት በአውጪው ይከማቻሉ (አንቀጽ 9(6))።

ይህ ሂደት ከሰርተፊኬት እስከ ዲጂታል ዓለም ግልጽ፣ ለረጋገጥ የሚችል የጥበቃ ሰንሰለት ይፈጥራል።

4. የገበያ ቅልጥፍናን እና ፈሳሽነትን ማሻሻል

በመሰረቱ ሰነዶችን ወደ ግሉዝ አልባ መቀየር የቅልጥፍና ምልክት ነው። በወረቀት ላይ የተመሰረተ የሰነዶች ግብይት ስርዓት ገደቦች ከባድ ናቸው።

- ቀርፋፋ ዝውውሮች፣ የሰነድ ሙዓላ ንዋይ የምስክር ወረቀቶች ወይም ሰርተፊኬቶች ርክክብ እና ስም ዝውውር ጊዜ የሚወስድ ነው።
- ክፍተኛ ወጪዎች፣ የሰነድ ሙዓላ ንዋይ የምስክር ወረቀቶች ወይም ሰርተፊኬቶች ህትመት፣ ደህንነቱ የተጠበቀ ማከማቻ፣ የፖሊሳ አገልግሎት እና በእጅ ማቀናበሪያ ውድ ናቸው።
- የኪሳራ/ሰርቆት/ማጭበርበር አደጋ፣ የሰነድ ሙዓላ ንዋይ የምስክር ወረቀቶች ወይም ሰርተፊኬቶች ለጉዳት፣ ለኪሳራ እና ለማጭበርበር ተጋላጭ ናቸው።

በመመሪያው አንቀጽ 5(3) እንደተፈቀደው የሰነድ ሙዓላ ንዋይ የምስክር ወረቀቶች ወይም ሰርተፊኬቶች ግዑዝ አልባ ማድረግ እነዚህን ማክቆዎች ያስወግዳል። የባለቤትነት ማስተላለፍ ወዲያውኑ በማዕከላዊ የሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ማከማቻ ግምጃ ቤት ስርዓት ውስጥ በኤሌክትሮኒክ መዘገብ በማሰገባት ይፈጸማል። ግዑዝ አልባ ሰነዶች ላይ የሚደረግ ግብይት።

- ክፍያ እና ርክክብን ያፋጥናል፤ በአንድ ቢዛብ በሁለት ቀን ውስጥ ክፍያ እና ርክክብ የሚያልቅለት በግዑዝ አልባ ሰነድ ሙዓላ ንዋዮች የሚደረግ ግብይት በላምንታት ከሚወሰደው በሰነድ ሙዓላ ንዋይ የምስክር ወረቀቶች ወይም ሰርተፊኬቶች የሚደረግ ግብይት ጋር ሲነጻጸር ልዩነቱ ሰፊ ነው።

- የግብይት ወጪዎችን ይቀንሳል። ከህትመት፣ ከፖስታ እና በእጅ አያያዝ ጋር የተያያዙ ወጪዎችን ያስወግዳል።
- ቶሎ የመሸጥ እና የመግዛት ሁኔታ ይጨምራል። ፈጣን እና ርካሽ ግብይቶች የበለጠ ተደጋጋሚ ግብይትን ያበረታታሉ፣ ቶሎ የመሸጥ እና የመግዛት ሁኔታን ያሳድጋሉ እና ኢንቨስተሮች ወደ ቦታው እንዲገቡ እና እንዲወጡ ቀላል ያደርጉታል።

5. የኢንቨስተር ጥበቃን እና በራስ መተማመንን ማጠናከር

አስተማማኝ እና ግልጽ ገበያ ለአገር ውስጥም ሆነ ለውጭ ኢንቨስተሮችን ለመሳብ እና ለማቆየት አስፈላጊ ነው። መመሪያ ቁጥር 1047/2017 በርካታ የባለሀብቶችን ጥበቃ ደረጃዎችን ያካትታል።

- የሰነድ ሙዓላ ንዋይ የምስክር ወረቀቶች ወይም ሰርተፊኬቶች የመጥፋት ወይም የመበላሸት አደጋዎችን ማስወገድ፣ የምስክር ወረቀት የማጣት ወይም የመሰረቅ አደጋ ሙሉ በሙሉ ይወገዳል። ባለቤትነት በማዕከላዊ የሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ማከማቻ ግምጃ ቤት ውስጥ ደህንነቱ በተጠበቀ ሁኔታ ይመዘገባል።
- ግልጽ የባለቤትነት መዝገቦች፣ ማዕከላዊ የሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ማከማቻ ግምጃ ቤት የባለቤትነት ትክክለኛ መዝገብ ይይዛል (አንቀጽ 15)። ኢንቨስተሮች የሂሳብ መግለጫዎችን በቀጥታ ከማዕከላዊ የሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ማከማቻ ግምጃ ቤት ወይም ከአባሎቻቸው (አንቀጽ 17) መጠየቅ ይችላሉ፣ ይህም ባለይዘታቸውን ቀጥተኛ እና የማይካድ ማረጋገጫ ይሰጣቸዋል።
- በመያዣ ስለተሰጡ ሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ጥበቃ፣ የመመሪያው አንቀጽ 10 በመያዣ የተሰጡ ሰነድ ሙዓላ ንዋዮች ግዑዝ አልባ ሊደረጉ እንደሚችሉ ይደነግጋል። ይህም ሰነዶችን በመያዣነት በያዘው አካል ትብብር የሚፈጸም ሲሆን በማዕከላዊ የሰነድ ሙዓላ ንዋይ ማከማቻ ግምጃ ቤት ውስጥ ያለው የኤሌክትሮኒክስ መዝገብ ላይ በግልጽ "በመያዣ የተሰጡ" በማለት እንዲያስቀምጠው ይደነግጋል። ይህም በመያዣ ስምምነት ውስጥ ለተሳተፉ ሁሉም ወገኖች ግልጽነት እና ደህንነት ይሰጣል።
- የንብረት መለያየት፣ የሰነድ ሙዓላ ንዋይ አስቀማጭ አባላት የደንበኛ ሀብትን ከራሳቸው ለመለየት የሚያስገድድ መስፈርት (አንቀጽ 8(3)) ተመልክቷል። ይህም የደንበኛው ሀብት የአባል ዕዳዎችን ለመሸፈን ጥቅም ላይ እንዳይውሉ ይከላከላል።
- ግልጽ አለመግባባት መፍቻ ዘዴ፣ የመመሪያው አንቀጽ 12 የተዋቀረ የቅሬታ መፍቻ አሰራርን ያቋቁማል። ኢንቨስተሮች በመጀመሪያ ስህተቶችን እንዲስተካከሉ ለአውጪው ሪፖርት የማድረግ፣ አውጪው ጉዳዩን መርምሮ በአስር የሰራ ቀናት ውስጥ መፍታት ይጠበቅበታል። አውጪው ይህን ማድረግ ካልቻለ ኢንቨስተሩ ለባለሥልጣኑ ይግባኝ ማለት ይችላል። ባለሥልጣኑም በአስር የሰራ ቀናት ውስጥ የመጨረሻ ውሳኔ መስጠት አለበት። ይህ ረጅም የፍርድ ቤት ሂደቶችን በፈጣን እና ልዩ አማራጭ ይተካል። በዚህ ጉዳዩ እልባት

የማያገኝ ከሆነ ኢንቨስተሩ ወይም ተባብሮ ወገን ባለሥልጣኑ ውሳኔ በሰጠ በ28 የሰራ ቀናት ውስጥ ለካፒታል ገበያ አስተዳደራዊ ፍርድ ቤት ይግባኝ ማቅረብ ይቻላል።

